

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI PT. „PRAWA CZŁOWIEKA – WSPÓŁCZESNE ZJAWISKA, WYZWANIA, ZAGROŻENIA”

W dniu 25 kwietnia 2014 roku w Wyższej Szkole Humanitas w Sosnowcu odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa „Prawa człowieka – współczesne zjawiska, wyzwania, zagrożenia”. Organizatorami konferencji byli: Instytut Prawa i Administracji WSH wraz z Kołem Naukowym Studentów Prawa WSH „Prawo w praktyce” oraz – pomocniczo – Instytut Bezpieczeństwa Narodowego WSH.

Patronat honorowy sprawowali: Rzecznik Praw Obywatelskich prof. dr hab. Irena Lipowicz oraz Komendant Szkoły Policji w Katowicach inspektor Jarosław Kaleta. Patronat naukowy objął Prezes Oddziału Polskiej Akademii Nauk (PAN) w Katowicach prof. dr hab. Jerzy Klamka. Patronat medialny natomiast przypadł: „Nowej Politologii”; „Wiadomościom Zagłębia” oraz portalowi e-Sosnowiec. Sponsorem przerwy kawowej została firma Japan Motors Katowice.

W Komitecie Naukowym znaleźli się: prof. WSH, dr Bolesław Ćwiertniak – dyrektor Instytutu Administracji i Prawa (IAiP) WSH; dr Anna Kalisz – opiekun Koła Naukowego, adiunkt w IAiP; dr Magdalena Półtorak – zastępca dyrektora IAiP; dr Maciej Borski – adiunkt w IAiP; dr Grzegorz Krawiec – adiunkt w IAiP; dr Anna Rogacka-Łukasik – adiunkt w IAiP. Komitet organizacyjny natomiast składał się z członków Koła Naukowego Studentów Prawa WSH: Wiktorii Sadowej – prezeski Koła Naukowego; Agnieszki Chmielowiec, Jacka Dudka, Rogera Opata oraz Anny Mentel. Językami konferencji, z uwagi na jej międzynarodowy charakter, były języki: polski, rosyjski i angielski.

Cel konferencji to zaprezentowanie, analiza, refleksja i dyskusja dotycząca zjawisk, wyzwań i zagrożeń z zakresu praw człowieka w kontekście m.in.: prawa prywatnego i publicznego, globalizacji, integracji europejskiej, zmian społecznych i kulturowych, a zwłaszcza zagrożeń dla bezpieczeństwa publicznego. Nieplanowanym pierwotnie, choć niezwykle istotnym zagadnieniem stał się kontekst naruszania praw człowieka podczas ukraińskiej rewolucji polityczno-społecznej, zwanej potocznie Euromajdanem.

Powitania uczestników dokonali kolejno: prof. WSH dr Bolesław Ćwiertniak, dyrektor IAiP, rektor WSH prof. WSH dr Jerzy Kopel oraz dr Joanna Naczyńska – dziekan Wydziału Administracji i Zarządzania WSH. Głos zabrał także przedstawiciel podmiotu sprawującego patronat naukowy nad konferencją – dyrektor Zakładu Działalności Pomocniczej Oddziału PAN w Katowicach, mgr Stefan Gajda. Słowo wstępne wygłosiła także dr Anna Kalisz, opiekun Koła Naukowego Studentów Prawa WSH. Symbolicznego uroczystego otwarcia konferencji dokonała natomiast pomysłodawczyni oraz *spiritus movens* całego przedsięwzięcia – Wiktoria Sadowa, studentka prawa WSH.

Sesja plenarna pt. „Prawa człowieka – koncepcje i znaczenie”, moderowana przez prof. dr. hab. Andrzeja Bisztygę (Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa w Katowicach), zawierała następujące referaty:

1. wystąpienie polskich i ukraińskich studentów prawa (Wiktoria Sadowa, Wiktor Sadowy oraz Julia Labych), dotyczące naruszenia praw i wolności człowieka w trakcie pokojo-

wych protestów podczas Euromajdanu. Ta – sama w sobie dramatyczna tematyka – wypadła jeszcze bardziej poruszająco w wydaniu naocznych świadków i uczestników wydarzeń na kijowskim Majdanie. Był to mocny akcent początkowy, przypominający uczestnikom konferencji, że prawa człowieka i standard ich przestrzegania nie są „dane raz na zawsze” w żadnym państwie i społeczeństwie. Skłoniła też – co wyraził moderator – do refleksji na temat kategorii i „ciężaru gatunkowego” naruszeń praw człowieka występujących w państwach członkowskich Unii Europejskiej, w porównaniu do tych na sąsiedniej Ukrainie.

2. prof. dr. hab. Dariusza Szostka (Uniwersytet Opolski) pt. *Naruszenie praw człowieka w Internecie*. W referacie tym poruszono kwestię dwojakiej roli Internetu w kontekście praw człowieka: z jednej strony jako medium pomagającego w ich realizacji (*vide*: wolność myśli, sumienia, wyznania; wolność wypowiedzi; wolność zrzeszania się, lecz także prawo do sądu poprzez e-sądy; dostęp do informacji bądź też prawo do nauki, do badań naukowych, wytwarzania i korzystania z dóbr kultury) i ochronie poprzez kontrolę społeczną, lecz również jako narzędzia dla ich naruszeń (w kontekście zarówno „klasycznych” praw człowieka, jak i naruszeń możliwych wyłącznie w sieci – inwigilacji, pozyskiwania danych, naruszania dóbr osobistych i tajemnicy korespondencji). Ciekawą puentę stanowiła próba refleksji nad rozwojem technologicznym, za którego przykład posłużyły Google Glass – „okulary” do podglądania – z wbudowana kamera, mikrofonem i GPS-em.

3. dra Artura Biłgorajskiego (Uniwersytet Śląski) pt. *Granice wolności czy wolność ponad granicami? Kilka uwag na temat koncepcji wolności jednostki w Konstytucji RP w kontekście wolności wypowiedzi*. Wystąpienie dotyczyło samego pojęcia wolności jako dobra społecznego i prawnego, które *de facto* służy przede wszystkim tzw. „zwykłym ludziom”. Państwo (prawodawca) wolności nie daje, jedynie ją chroni bądź ogranicza. W przypadku ograniczenia muszą zostać spełnione konkretne warunki wynikające z istoty państwa prawa. Problem rodzi zwłaszcza wyjątkowo konfliktogenna wolność wypowiedzi, wchodząca w kolizję z innymi prawami i wolnościami (przede wszystkim prawem do prywatności). Z uwagi na tę specyfikę zarówno ochrona, jak i ograniczenia wolności wypowiedzi regulowane są osobno w poszczególnych gałęziach prawa, w zależności od ich specyfiki. Prelegent nałożył także na tytułową problematykę kwestię multicytryczności współczesnych systemów prawa w Europie.

4. dra Bogusława Przywory (Uniwersytet Jagielloński, GWSH) pt. *Trybunał Konstytucyjny jako organ kontroli celów i działalności partii politycznych – stan obecny i postulaty zmian*. Referat dotyczył interesującej – choć dość niszowej – kwestii roli TK jako „kontrolera” celów i działalności partii politycznych – podmiotów wywierających niekwestionowany wpływ na państwo, społeczeństwo oraz jednostki. Zarówno bowiem pluralizm, jak i wolność zrzeszania oraz wolność wypowiedzi stanowią podstawę demokracji i są ważną materią konstytucyjną. W tym kontekście istotny jest zatem brak „wzorca konstytucyjnego” stanowiącego ramę dla standardów takiej kontroli zarówno w doktrynie, jak i orzecznictwie TK.

5. dr Aleksandry Wentkowskiej (Pełnomocnik Terenowy Rzecznika Praw Obywatelskich, WSH) pt. *Rola RPO w ochronie praw człowieka*. Prezentacja dotyczyła kompetencji (ze szczególnym uwzględnieniem tego, co nie leży w gestii RPO), organizacji, struktury oraz procedur działalności RPO. Poruszane były praktyczne aspekty działalności, a sam referat ubarwiony był interesującymi przykładami z pracy Pełnomocnika Terenowego RPO.

6. dr Doroty Fleszer (WSH) pt. *Prywatność* jako dobro osobiste człowieka. Wystąpienie to rozpoczęła polemika z tendencją do postrzegania prawa do prywatności jako kategorii „rozmytej” i opartej na nieostrej, intuicyjnej i subiektywnie odczuwalnej definicji terminu „prywatność”. Prelegentka zaznaczyła, iż w dobie społeczeństwa informacyjnego oraz rozwoju technologii informacyjnych znaczenie prawa do prywatności wzrasta. Źródła owego prawa upatrywać należy w tak fundamentalnym dla praw człowieka pojęciu, jakim jest godność człowieka. Prywatność jest chroniona nie tylko przez prawo cywilne (prywatne), ale także – choć tu historia tej ochrony jest znacznie krótsza – przez prawo konstytucyjne, a więc publiczne.

Sesję plenarną zakończyła dyskusja zdominowana przez Prof. dr hab. Andrzeja Bisztygę oraz dr Aleksandrę Wentkowską i zagadnienie relacji RPO jako „ombudsmana generalnego” z organami pełniącymi rolę „ombudsmanów wyspecjalizowanych”.

Po przerwie obiadowej obrady kontynuowano aż w sześciu równoległych sekcjach panelowych. W pierwszej sesji panelowej pt. „Prawa człowieka w ujęciu klasycznym”, moderowanej przez dr Joannę Naczyńską (SSO w Gliwicach, WSH) udział wzięli:

1. dr Urszula Dziki (WSH) z referatem *Prawo człowieka do środowiska naturalnego – wybrane aspekty prawne i pozaprawne*. Połączono w nim kwestie teorii praw człowieka (przede wszystkim kwestię tzw. III generacji praw człowieka), rozwoju cywilizacyjnego i zagrożeń dla środowiska, które ze sobą niesie, ochrony przyrody w aspekcie prawnym i pozaprawnym, a także prawa do zdrowego i czystego środowiska naturalnego jako prawa człowieka będącego wciąż *in statu nascendi*, lecz systematycznie zyskującego na aktualności i znaczeniu.

2. mgr Renata Płaszowska (UJ) z referatem *Legalne problemy związane z realizacją prawa dostępu do dziedzictwa ludzkości*. Wystąpienie było swoistą kontynuacją tematyki III trzeciej generacji praw człowieka jako praw solidarnościowych. Prelegentka wyjaśniła też pojęcie wspólnego dziedzictwa ludzkości, tzw. *res communis*, rozumianej jako nowa forma własności i termin prawa międzynarodowego odnoszący się do tej części dorobku ludzkości, która nie podlega własności suwerennych państw. Wspólne dziedzictwo ludzkości gwarantuje udział w korzyściach wszystkim państwom świata, a używać go można tylko do celów pokojowych. Należy je również zachować dla przyszłych pokoleń. Pojęcie to w praktyce obejmuje m.in.: morze otwarte, dno mórz i oceanów poza terenem przynależnym konkretnemu krajowi, przestrzeń kosmiczną. Z uwagi zarówno na nieostrość regulacji prawnych, specyficzny zakres przedmiotowy, jak i ograniczone możliwości egzekwowania tego prawa wiąże się ono z istotnymi legalnymi problemami, które prawdopodobnie „odziedziczą” przyszłe pokolenia.

3. mgr Adam Płoszka (Uniwersytet Warszawski) z referatem *Osoba bezdomna w perspektywie praw człowieka*. W wystąpieniu poruszono zagadnienia terminologiczne, definiując bezdomność jako sytuację trwałą i powiązaną z ubóstwem. W tym kontekście prawa człowieka, bezpośrednio związane z bezdomnością, należą do tzw. praw II generacji praw (*nomen omen* – socjalnych) i obejmują przede wszystkim kwestię ochrony zdrowia oraz pomocy pieniężnej i lokalowej.

4. mgr Michał Korszun (Uniwersytet Śląski) z referatem *Rozwój praw człowieka w kontekście współczesnych oczekiwań społecznych i możliwości ich realizacji przez państwo*. Prelegent dokonał skróconego przeglądu historii rozwoju praw człowieka, ze szczególnym

uwzględnieniem aktualnego stanu oraz wyzwań, które stoją przed tym zagadnieniem. Istotny element stanowi tu zmiana roli państwa zarówno w zglobalizowanym świecie, jak i w tzw. społeczeństwie informacyjnym – zwłaszcza w kontekście malejącej suwerenności.

5. Monika Wojtyczka (UŚ) z referatem *Swoboda wypowiedzi komercyjnej (reklamowej) i jej granice*. Referat dotyczył jednego z najwcześniej ukształtowanych praw człowieka, jakim jest wolność wypowiedzi, a właściwie elementu tego prawa – wolności wypowiedzi reklamowej. Reklama, jako zjawisko powszechnie obecne we współczesnym świecie, dotyczy promocji rozmaitych towarów, co często wiąże się z poszukiwaniem jak najbardziej skutecznej formy przyciągnięcia uwagi potencjalnego klienta. Wiąże się to nie tylko z rozkwitem branży reklamowej, ale także właśnie z wyznaczeniem reklamie granic w ramach standardów związanych z innymi prawami człowieka.

6. Paulina Buczek i Paweł Mróz (UŚ) z koreferatem *Wolność prasy a prawo do prywatności osób prowadzących działalność publiczną*. W wystąpieniu tym kontynuowano temat wolności wypowiedzi jako bodajże najbardziej „konfliktogennego” prawa człowieka. Prelegenci, zgodnie z tytułem, skoncentrowali się na kolizji między wolnością wypowiedzi dziennikarskiej (wolności prasy) a prawem do prywatności polityków jako osób publicznych. Słusznie podniesiono fakt „stopniowości” ochrony prywatności – gdzie wraz z przymiotem „publiczności” (a tym samym dobrowolnej utraty anonimowości) maleje ochrona dawana przez państwo, prawo i standardy orzecznicze. Politycy – jako jednostki, które świadomie zaangażowały się w działalność publiczną – podlegają zatem mniejszej ochronie niż tzw. „zwykły obywatel”. Dotyczy to jednak wyłącznie tej sfery ich prywatności, która ma przełożenie na tzw. „interes publiczny” i związaną z nim działalność polityczną.

Druga sesja pt. „Prawa i wolności człowieka w aspekcie europejskim i międzynarodowym”, moderowana przez dr Annę Kalisz (WSH), zawierała wystąpienia:

1. doc. dra Bogdana Nowosada (PWSZ Oświęcim) pt. *Prawa unijnego pasażera jako element praw człowieka trzeciej generacji*. Prelegent zaznaczył, że ochrona konsumenta rozwija się w UE (dawn. Wspólnocie Europejskiej) od lat 70. XX w, czego wyrazem był przede wszystkim Traktat z Maastricht. Obecnie linię tę kontynuuje TFUE, a „podgrupa” konsumentów, jaką są pasażerowie, rozumiana jest w znaczeniu szerokim – tj. osób podróżujących wszystkim środkami transportu. Osobne środki transportu posiadają przy tym osobne regulacje, a prawa pasażera zaliczyć można do praw III generacji, jako prawa solidarnościowe.

2. dr Renaty Jankowskiej (UŚ) pt. *Problem naruszeń praw człowieka na Cyprze w kontekście obecnej sytuacji politycznej*. „Problem cypryjski” dotyczy sytuacji istniejącej od roku 1974 (cezurą był tu zamach stanu i przewrót polityczny) i polega na podziale wyspy między społeczności grecką i turecką – różniące się językiem, religią i kulturą, z którego to podziału wynikają kolizje owocujące łamaniem praw człowieka (zwłaszcza art. 2, 3 oraz 8 Konwencji Europejskiej).

3. dr Kamili Kasperskiej-Kurzawy (Uniwersytet Opolski) pt. *Przestrzeganie praw człowieka na przykładzie Afganistanu*. Wystąpienie koncentrowało się przede wszystkim na naruszaniu praw kobiet. Wieloplemienność Afganistanu oraz rywalizacja o wpływy na jego terenie Rosji, Indii, Chin i USA nie sprzyjają umacnianiu się centralnej władzy państwowej ani „westernizowaniu” standardów z zakresu praw człowieka. Widać to wyraźnie w regresie, jeśli chodzi o wolności i prawa w przypadku kobiet. Jest to zarazem dosadny

i aktualny przykład na to, iż zmiana rządu (władzy) może pociągnąć za sobą istotne zmiany w – wydawałoby się – cywilizowanych i utrwalonych standardach.

4. mgr Katarzyny Cichos (UŚ) pt. *Prawo do rozwoju czy zobowiązanie do eliminacji ubóstwa?*. Prelegentka zauważyła, że na przestrzeni ostatnich lat można mówić o wykształceniu się nowego zobowiązania w zakresie międzynarodowych standardów praw człowieka – do walki z ubóstwem. Zadała też pytanie, czy tę deklarację można uznać za prawo człowieka III generacji, czy też stanowi ono jedynie syntezę kilku innych praw. Odróżniła też „zobowiązanie do eliminacji ubóstwa” od „prawa do rozwoju”. Samo pojęcie prawa do rozwoju jest bardzo szerokie – dotyczy bowiem każdej jednostki oraz każdego społeczeństwa zarówno rozwiniętego, jak i rozwijającego się. Jest czymś więcej niż likwidacją ubóstwa, bo rozwój dotyczy również sytuacji niebędących ubóstwem, a niekiedy będących od niego dalekimi. Eliminacja ubóstwa stanowi jednak jeden z podstawowych celów społeczności międzynarodowej oraz punkt wyjścia do dalszego rozwoju.

5. Pauliny Stawickiej (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) pt. *Przystąpienie UE do EKPC – korzyści, zagrożenia i wyzwania*. Referat dotyczył interesującego zagadnienia dualizmu ochrony praw człowieka w Europie – w ramach Rady Europy oraz Unii Europejskiej. Poglębiamąca się integracja w ramach UE pokazała, że nie da się jej przeprowadzić bez wkraczania na obszary dotyczące praw człowieka. Dlatego – mimo wcześniejszych kilku negatywnych opinii w tej materii – najnowsze traktaty przewidują przystąpienie UE do Konwencji Europejskiej (art. 6 TUE). Dualizm ochrony skutkuje z jednej strony „zwiększoną ochroną”, a z drugiej kolizjami i niekonsekwencjami normatywnymi i orzeczniczymi oraz rodzi pytania o „pejzaż prawny” po akcesji Unii do EKPC.

Sesję trzecią pt. „Prawa i wolności człowieka w świetle prawa konstytucyjnego i publicznego” moderował dr Maciej Borski (WSH). Po przywitaniu zebranych zauważył on, że z punktu widzenia konstytucyjnego statusu jednostki podstawowe znaczenie mają postanowienia rozdziału II obowiązującej konstytucji zatytułowanego „Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela”. Punktem wyjścia są przy tym Zasady ogólne (art. 30-37), które z jednej strony określają zakres podmiotowy stosowania praw i wolności, a z drugiej (co najważniejsze) wskazują trzy idee przewodnie określające cały system praw i wolności: zasadę godności, zasadę wolności i zasadę równości, nawiązujące do idei praw naturalnych. Moderator zauważył także, że we współczesnym konstytucjonalizmie normy o prawach jednostki są pojmowane dwuwarstwowo: jako prawa podmiotowe, czyli konkretne uprawnienia przysługujące jednostce wobec władz publicznych, ujęte jako wolności wyrażające się w obowiązku powstrzymania się od określonych działań, i prawa przewidujące obowiązek podjęcia konkretnych działań przez organy władzy publicznej, oraz – jako wytyczne dla całego systemu władz publicznych, wyrażające określone wartości, których realizacja jest obowiązkiem wszystkich władz publicznych.

Oddając głos pierwszemu z prelegentów, moderator wyraził nadzieję, że podczas obrad poszczególne prawa i wolności będą przedstawiane właśnie z tych dwóch perspektyw. W sesji udział wzięli:

1. mgr Daniel Wojtczak (UŚ) z referatem *Zasada społeczeństwa obywatelskiego w orzecznictwie TK*. W swoim wystąpieniu określił on genezę idei społeczeństwa obywatelskiego, nawiązując również do polskich doświadczeń i wskazując na zasługi „Solidarności” w tym zakresie. Zwrócił także uwagę na znaczenie preambuły konstytucji i jej postanowień dla

zasady społeczeństwa obywatelskiego. Zasadnicza część wystąpienia obejmowała analizę orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego w zakresie praw składających się na zasadę społeczeństwa obywatelskiego, ze szczególnym uwzględnieniem wolności zrzeszania się.

2. Justyna Dzierżawska (UŚ), która swoje wystąpienie poświęciła zagadnieniu *Realizacja konstytucyjnego prawa do nauki na poziomie szkoły podstawowej*. Referentka określiła podstawę prawną prawa do nauki. Określiła także genezę tego prawa, odwołując się do rozwiązań przyjętych w innych państwach. Zwróciła ponadto uwagę na regulacje prawnomiędzynarodowe dotyczące obowiązku nauki. Wskazała również na poglądy doktryny dotyczące prawa do nauki i jej obowiązkowości. Znaczną część swoich rozważań prelegentka poświęciła także – *nota bene* dzielącemu polską opinię publiczną – obowiązkowi szkolnemu sześcioletków.

3. Michalina Nawrot (UŚ) z referatem *Konstytucyjna wolność zgromadzeń. Zarys teorii i praktyki*. W swoim wystąpieniu przedstawiła ona genezę wolności zgromadzeń, odwołując się do doświadczeń francuskich i polskich. Następnie odwołała się do poglądów doktryny dotyczących istoty zgromadzeń, a także ich rodzajów. Następnie, odnosząc się do różnic między prawem a wolnością, zwróciła uwagę na istotę wolności zrzeszania się. Swoje rozważania dotyczące podstaw prawnych wolności zgromadzeń referentka odniosła do źródeł je określających: międzynarodowych, ponadnarodowych i krajowych.

4. Kamil Ciołek (UŚ), który swoje wystąpienie zatytułował *Konstytucyjna zasada domniemania niewinności. Zarys teorii i praktyki*. Po przedstawieniu istoty zasady domniemania niewinności prelegent podjął próbę wskazania przyczyn, dla których została ona ustanowiona. Dokonał także przeglądu regulacji międzynarodowych i krajowych, odnoszących się do prezentowanej zasady. Mając na względzie także praktyczny kontekst przestrzegania zasady domniemania niewinności, prelegent przedstawił ponadto aktualne orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, wskazując na konkretne przypadki jej łamania.

5. Bartłomiej Samek (UŚ) z referatem *Konstytucyjne prawo do obrony jako gwarancja poszanowania praw człowieka w procesie karnym*. Na wstępie zauważył on, że prawo do obrony nie doczekało się do tej pory definicji legalnej. W związku z powyższym zwrócił uwagę na poglądy doktryny dotyczące istoty tego prawa. Znaczną część swego wystąpienia prelegent poświęcił przedstawieniu zakresu podmiotowego i przedmiotowego prawa do obrony. Omówił ponadto prawa oskarżonego składające się na istotę tego prawa.

6. Karolina Wenecka (UŚ) z referatem *Konstytucyjna zasada określoności prawa karnego (nullum crimen et nulla poena sine lege). Zarys teorii i praktyki*. Prelegentka rozpoczęła swoje wystąpienie od przedstawienia genezy zasady określoności prawa. Następnie wyprowadziła z niej szczególne zasady, które szczegółowo przeanalizowała. Wskazała także, na przykładzie orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego i Sądu Najwyższego, przykłady naruszeń tej zasady.

Czwarta – najmniej rozbudowana sesja pt. „Prawa człowieka i ich ograniczenia w kontekście bezpieczeństwa”, której moderatorką była dr Magdalena Półtorak (WSH), składała się następujących wystąpień:

1. prof. dr. hab. Zygmunta Woźniczki (WSH) – *Konteksty historyczne naruszania praw człowieka w XX wieku*. Prelegent swoje wystąpienie rozpoczął od krótkiego przeglądu wydarzeń, które przyczyniły się do dostrzeżenia podmiotowości człowieka w kontekście szeroko rozumianego bezpieczeństwa. Zwrócił tu uwagę na rozwój ruchów społecznych

i narodowych, które doprowadziły z jednej strony do m.in. emancypacji kobiet, z drugiej natomiast – zaowocowały przyjęciem konkretnych reguł dotyczących prowadzenia wojny oraz wpisaniem praw człowieka w większość europejskich konstytucji. Zaznaczył jednocześnie, że chociaż w XX wieku ukształtowano cały system ochrony praw człowieka, to – zwłaszcza w Europie – nastąpiły podziały na kraje demokratyczne (w których jednak funkcjonowały pewne ograniczenia ekonomiczne) oraz państwa skłaniające się ku totalitaryzmowi (przypisujące przywileje określonym grupom/klasom ludzi, bądź hołdujące koncepcji „czystości rasy”). W odniesieniu do drugiego przypadku, zdaniem prelegenta, na uwagę zasługuje jednak fakt, że faszyzm postrzegany był jako synonim zła, komunizm natomiast w pewnym sensie się „obronił”. Na zakończenie swojego wywodu przytoczył również tezę F. Fukuyamy o „końcu historii”, wedle której nastąpił kres konfliktów między wielkimi systemami politycznymi, zaś wszystkie społeczeństwa będą od tej pory dążyć do modelu liberalnej demokracji – wprawdzie nie wolnego od wad, ale najlepszego z możliwych. Wystąpienie zakończyła jednak dość „cierpka” konstatacja, oparta przede wszystkim na kanwie ukraińsko-rosyjskiego konfliktu, iż demokracja nie jest „dana raz na zawsze”, lecz wymaga pokory i zabiegów permanentnie ją wspierających.

2. dra Tomasza Miłkowskiego (Szkola Policji w Katowicach, WSH) – *Korzystanie przez służby policyjne z uprawnień do pozyskiwania informacji – spór przed Trybunałem Konstytucyjnym*. Drugi z prelegentów skoncentrował się początkowo nad rozdźwiękiem pomiędzy ukazywanym przez media „sądem nad całością możliwości gromadzenia informacji przez policję”, a meritum sporu, który toczy się przed Trybunałem Konstytucyjnym. Przybliżył zgromadzonym treść komunikatu TK 23/11, na gruncie którego określono katalog zbieranych informacji o jednostce za pomocą środków technicznych w działaniach operacyjnych oraz zasady niszczenia pozyskanych danych. Uwypuklił zatem sedno sporu, podkreślając zarazem, iż wnioski Rzecznika Praw Obywatelskich i Prokuratora Generalnego dotyczą w gruncie rzeczy możliwości policji w obszarze kontroli operacyjnej i prawa do pozyskiwania danych telekomunikacyjnych. Poza ich zakresem mieści się natomiast informacja nt. treści samego komunikatu. Podkreślana przez media „inwigilacja obywateli” przez służby policyjne jest zatem pojęciem mocno przesadzonym. Z uwagi na fakt, iż TK odroczył rozprawę bezterminowo, finalizując swą wypowiedź, prelegent pokusił się o próbę sformułowania potencjalnych rozstrzygnięć. Z jednej strony widzi on szansę, że dotychczasowa koncepcja się „obroni”, z drugiej – z uwagi na fakt, iż rzecz dotyczy się danych telekomunikacyjnych – służbom, w zakresie ich pozyskiwania, może zostać narzucone postępowanie w myśl zasady subsydiarności, ewentualnie, na wzór procedury niemieckiej – wprowadzony zostanie nakaz informowania zainteresowanych podmiotów o pozyskiwaniu danych ich dotyczących przez policję – jednak post factum.

3. mgra Piotra Mączyńskiego (UJ) – *Działania na rzecz bezpieczeństwa lokalnego jako czynnik kształtujący prawo do bezpieczeństwa osobistego*. Swoje wystąpienie prelegent rozpoczął od konstatacji, iż za największe ograniczenie dla bezpieczeństwa lokalnego uznaje należy rozwiązywania systemowe. Za przykład podał brak koordynacji działań na szczeblu wojewódzkim i powiatowym. Jednocześnie zwrócił on uwagę na szereg sytuacji, które pozwalają z większym optymizmem spoglądać na problem współpracy terenowej administracji rządowej ze strukturami samorządu terytorialnego. Tu za przykład podał współpracę policji ze strażą miejską, której mieszane patrole funkcjonują m.in. w odniesieniu do inter-

wencji domowej. Wystąpienie zakończyła jednak obawa o powodzenie korelacji nadzoru np. ze strony starosty z działaniami rządowej administracji zespolonej.

Czwartą sesję, mimo że grupującą zaledwie trzech prelegentów, zakończyła pogłębiona dyskusja ukierunkowana zwłaszcza na praktyczne aspekty działania policji w zakresie pozyskiwania informacji w ramach kontroli operacyjnej. Po dyskusji nastąpiło oficjalne zamknięcie sesji.

W piątej sesji pt. „Prawa człowieka w prawie prywatnym oraz prawa człowieka w Internecie”, moderowanej przez dr Annę Rogacką-Łukasik (WSH), udział wzięli:

1. mgr Magdalena Filipek-Marzec (Instytut Metali Nieżelaznych w Gliwicach) z referatem *Wywłaszczenie czy nacjonalizacja praw majątkowych w prawie autorskim?*. W wystąpieniu poruszono problem wywłaszczenia oraz nacjonalizacji w kontekście praw autorskich (które, jak zasygnalizowała prelegentka, podlegają ochronie na podstawie art. 23 k.c., ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz Konwencji berneńskiej o ochronie dzieł literackich i artystycznych). Omówiono też dwie konieczne przesłanki wywłaszczenia praw autorskich, tj. cele publiczne i słuszne odszkodowanie, przy czym podkreślono, iż przy wartościach intelektualnych trudno jest wycenić, ile wynosi to „słuszne odszkodowanie” (zawsze ocenia to sąd na podstawie opinii biegłego). Natomiast nacjonalizacja w kontekście praw autorskich polega na zabranii „komuś czegoś” bez słusznego odszkodowania. Poruszono również kwestię tzw. nie-utworów, uregulowanych w art. 4 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Wskazano, że z zakresu regulacji przedmiotowej ustawy wyłączone zostały: akty normatywne lub ich urzędowe projekty; urzędowe dokumenty, materiały, znaki i symbole; opublikowane opisy patentowe lub ochronne oraz proste informacje prasowe. Szczególną uwagę skupiono na urzędowych dokumentach, o których mowa w art. 4 pkt 2. omawianej ustawy. Rozważono sytuację, w której coś powstaje dla urzędu, po czym jest w jakiś sposób przezeń „przyjęte”. Zatem coś było utworem (przygotowane zostało przez twórcę), ale stało się dokumentem urzędowym, a to – zgodnie z art. 4 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych – nie jest przedmiotem prawa autorskiego.

2. Mateusz Cichoń (UŚ) z referatem *Ochrona własności: od Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka do polskiego Kodeksu cywilnego*. Wystąpienie dotyczyło ewolucji prawa własności i jego ochrony. Prawo własności to prawo obecne wśród gatunku ludzkiego w zasadzie od samego początku. Stwierdzono, że nic tak powszechnie nie oddziałuje na wyobraźnię, nie wzbudza tyle emocji, jak właśnie ono. Jest to również prawo, które ma swój podmiot (może nim być każdy z nas) i przedmiot (poruszono wątpliwości co do przedmiotu prawa własności). W XX w. pojawiła się tendencja, aby prawo własności określać jako prawo wyłącznie nad rzeczami – „własność to rzecz sama w sobie” (ta myśl została też przeniesiona do polskiego kodeksu cywilnego). Wskazano, iż skomplikowanym zagadnieniem jest treść prawa własności, dlatego też należy sięgnąć do określanej już w prawie rzymskim triady uprawnień: *ius possidendi* (posiadanie), *ius utendi, fruendi, abutendi* (używanie, pobieranie pożytków, zużycie rzeczy, uprawnienie do korzystania z rzeczy), *ius disponendi* (rozporządzanie rzeczą). Ta definicja została, zresztą z pewnymi zmianami, przeniesiona do polskiego kodeksu cywilnego. Począwszy od aktów prawa międzynarodowego (takich jak m.in. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z lakoniczną definicją własności, Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności), a kończąc na regulacji Konstytucji RP (art. 21, 64) oraz polskiego kodeksu cywilnego (art. 140 i nast.), ukazano, jak zmieniało

się prawo własności, a w szczególności jego treść (co związane jest z faktem gradacji źródeł prawa). Wskazano także, iż absolutną władzę właściciela nad rzeczą „tonującą” ograniczenia uprawnień właścicielskich wynikające z przepisów prawa (w tym np. prawo sąsiedzkie), zasad współżycia społecznego oraz społeczno-gospodarczego przeznaczenia prawa. Puentę wypowiedzi stanowiło natomiast stwierdzenie, że jako społeczeństwo, jako ludzie doszliśmy do bardzo szerokiego pojmowania prawa własności i jego ochrony. Powinniśmy zatem robić wszystko, aby taki *status quo* utrzymać.

3. Marcin Chowaniec (UŚ) z referatem *Dobra osobiste lekarza*. Jednym z ważniejszych problemów, jakie stoją przed prawem cywilnym, jest ochrona dóbr osobistych. Prelegent skoncentrował się na problemie ochrony dóbr osobistych lekarza, sygnalizując, iż nie należy ograniczać zakresu tematu tylko do osoby lekarza, bowiem podkreślił, iż problem dotyczy całego personelu medycznego (a zatem także grona pielęgniarek i innych pracowników medycznych). Jesteśmy świadkami (w mediach, prasie) skupienia uwagi na prawach pacjenta i przysługującej mu ochronie, niejako nie dostrzegając problemu drugiej strony relacji pacjent – lekarz. Otwarty katalog dóbr osobistych z art. 23 k.c. (jak i ich ochrona) odnosi się w pełni do lekarza – dotyczy to w szczególności jego nietykalności osobistej, wolności, dobrego imienia, godności, prywatności. Powołując się na regulacje Kodeksu Etyki Lekarskiej, wskazano, iż powołaniem lekarza jest ochrona życia i zdrowia ludzkiego, zapobieganie chorobom (art. 2), obowiązkiem natomiast – życzliwe i kulturalne traktowanie pacjentów, poszanowanie ich godności osobistej i prawa do intymności i prywatności (art. 12). W prezentacji przedstawiono również kompetencje Rzecznika Praw Lekarza. Uwieńczeniem wypowiedzi było przedstawienie ciekawego przypadku dotyczącego konkretnego lekarza transplantologa.

4. Zuzanna Kubica i Sandra Lubartowicz (UŚ) z koreferatem *Naruszenie dóbr osobistych a tajemnica korespondencji*. Tytułem wstępu zasygnalizowano, iż art. 23 k.c. zawiera otwarty katalog dóbr osobistych, takich jak zdrowie, wolność, cześć, wizerunek, ze szczególnym wyróżnieniem tajemnicy korespondencji. To dobro osobiste zostało wskazane *expressis verbis* w art. 23 k.c., co świadczy o jego istocie, albowiem odnosi się ono nie tylko osób fizycznych i prawnych, lecz także jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej (zakres podmiotowy rozszerzony). Ochrona prawna tajemnicy korespondencji nie ogranicza się jedynie do kodeksu cywilnego. Ochronę gwarantuje również Konstytucja RP w art. 49, kodeks karny oraz ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych (art. 82). Tylko korespondencja charakteryzująca się cechami takimi, jak: indywidualność (tzn. skierowanie do konkretnego podmiotu) i poufność (udostępnianie określonej treści tylko danej grupie podmiotów), może być objęta działaniem ochrony prawnej. Tajemnica korespondencji obejmuje wszystkie sposoby komunikowania, np. list, telefon, e-mail, znaki świetlne, telefon (źródło pojęcia: orzecznictwo). Przedstawiono wzajemną relację pojęcia tajemnicy korespondencji i kwestii komunikowania się międzyludzkiego, jak również wskazano różnice występujące między tajemnicą korespondencji a tajemnicą telekomunikowania się (tj. komunikacją wyłącznie za pomocą środków telekomunikacyjnych). Klamrą zamykającą referat stały się natomiast formy naruszenia korespondencji w postaci działań podejmowanych w Internecie, otwarcia listu przez podmiot nieuprawniony bądź zniszczenia cudzego listu. Co warto podkreślić, w trakcie wypowiedzi przywoływano wielokrotnie bogate orzecznictwo sądowe (gł. Sądu Najwyższego).

5. mgr Anita Strzebińczyk (UŚ) z referatem *Naruszenie dóbr osobistych w Internecie*. Wystąpienie to rozpoczęło od stwierdzenia, iż przymiotem każdej osoby fizycznej są jej do-

bra osobiste. Pojęcie to nie zostało jednak zdefiniowane ani w konstytucji, ani w kodeksie cywilnym. W art. 23 k.c. ustawodawca ograniczył się jedynie do wskazania przykładowego ich wyliczenia, przy równoczesnym zapewnieniu im ochrony. Meritum wystąpienia stanowiło zagrożenie naruszenia dóbr osobistych w sieci. Współczesna globalizacja Internetu sprzyja bowiem działaniom, które stanowią naruszenie fundamentalnych dóbr osobistych osób fizycznych, takich jak wolność, wizerunek, prywatność bądź tajemnica korespondencji. W sposób bardzo szczegółowy omówiono formy naruszenia dóbr osobistych w sieci, takich jak hiperlinki, fora internetowe (dyskusyjne), platformy aukcyjne, domeny internetowe, *spamming*, *cookies*, *phising* i *sniffing*. W oparciu o wybraną regulację prawną (kodeks cywilny, ustawa – Prawo prasowe, ustawa o świadczeniu usług drogą elektroniczną) przedmiotem rozważań uczyniono również zagrożenie ochrony dóbr osobistych oraz kwestię odpowiedzialności trzech grup podmiotów za ich naruszenia. W zakończeniu udzielono odpowiedzi na pytanie, jak postępować w sytuacji naruszenia dobra osobistego.

6. mgr Joanna Przyjemaska (Instytut Nauk Prawnych PAN) z referatem *Prawo dostępu do Internetu jako prawo człowieka*. Prelegentka słusznie zauważyła, iż w obecnych czasach człowiek nie potrafi wyobrazić sobie życia bez Internetu – coraz częściej robimy zakupy przez Internet, rezerwujemy bilety do kina, na pociąg, korzystamy z bankowości elektronicznej, sprawdzamy wyniki badań, studiujemy etc. Internet to źródło wiedzy specjalistycznej, służące szybkiemu nawiązywaniu kontaktu. Wskazano, iż w niektórych krajach dostęp do sieci jest wpisany do praw obywatelskich (np. Finlandia, Estonia). Wystąpienie wzbogacono przykładami z orzecznictwa (np. orzecznictwo włoskie), jak również przykładami „medialnymi” (np. ankiety BBC World Service). Prelegentka, ustosunkowując się do omawianego zagadnienia, stwierdziła, iż Internet jest jedynie „narzędziem”, a kwestią najbardziej palącą jest walka o to, jak Internet powinien wyglądać w przyszłości.

7. Łukasz Dziura (UJ) z referatem *Bastion wolności słowa czy dzika dżungla? Analiza i próba odpowiedzi, czy Internet powinno się prawnie uregulować*. W swoim wystąpieniu Prelegent podkreślił, iż wolność słowa nie powinna być ograniczana w sieci Internet. Zadano pytanie: czy Internet powinien być przestrzenią otwartej komunikacji?. Powołując się na dzieła takich twórców jak John Milton, Thomas Paine, John Stuart Mill oraz nawiązując do historii pamfletów, czyli utworów, broszur o treści ośmieszającej i szkalującej osobę, wskazano, iż nie da się zapanować nad wolnością słowa poprzez jego regulację. We współczesnych czasach chodzi o regulację medium, jakim jest Internet. Podkreślono, iż treść regulacji prawnych, takich jak kodeks karny bądź ustawa prawo prasowe, jest modyfikowana z uwagi na działania podejmowane w Internecie. W polskiej praktyce prawnej, na wzór zasad światowych regulacji, zrodziła się możliwość stosowania zasad pracy w Internecie. Zespół takich zasad znany jest jako tzw. netykieta, czyli kodeks zachowania się w sieci. Netykieta mimo że kojarzy się z jakimś prawem, nie jest jednak zbiorem zasad prawnie wiążących, nie ma mocy obowiązującego w polskim systemie prawnym aktu normatywnego, stanowi jedynie wyznacznik zachowań podejmowanych w Internecie. Podsumowanie stanowiło refleksję, iż Internet broni się od regulacji prawnej. Wolność słowa w Internecie nie potrzebuje odrębnej regulacji i wystarczy jedynie regulacja na gruncie prawa zwyczajowego.

8. Katarzyna Darowska i Joanna Lewandowska (UŚ) z koreferatem *Ochrona dóbr osobistych w Internecie ze szczególnym uwzględnieniem portali społecznościowych*. Wystąpienie rozpoczęło od uwagi, iż art. 23 k.c. przewiduje, że dobra osobiste pozostają pod ochroną

prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach prawnych. W praktyce oznacza to, że ochrona nie ogranicza się tylko do przepisów kodeksu cywilnego. Szereg innych regulacji cywilnoprawnych rangi ustawowej (poza k.c.) również przewiduje uzyskanie ochrony dóbr osobistych (np. ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych). Ustawodawca w art. 23 k.c. nie wymienia środków ochrony. Te wyszczególnia, i to w sposób niewyczerpujący, ujęto natomiast w art. 24 k.c. Dobra osobiste chronione są wyłącznie przed ich bezprawnym zagrożeniem lub naruszeniem. Ochrona ta nie przysługuje, gdy zaistnieją okoliczności wyłączające bezprawność (którymi jest zgoda uprawnionego, działanie na podstawie przepisu oraz działanie w obronie interesu publicznego). W dalszej części wystąpienia zaznaczono, iż na gruncie portali społecznościowych (głównie w sytuacji kreowania fikcyjnych profili) pojawia się problem bezprawnego wykorzystania wizerunku. W związku z tym omówiono wzajemną relację art. 23 k.c. i art. 81 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych w kontekście wizerunku, uznając, iż nie są to pojęcia tożsame. W referacie poruszono również kwestię danych osobowych i ich ochrony w oparciu o regulację ustawową. Całość uzupełniono prezentacją bogatego orzecznictwa.

Ostatnia z sesji panelowych, sesja szósta pt. „Prawa człowieka w ujęciu prawa pracy”, której moderatorem był prof. dr Bolesław Ćwiertniak, zawierała następujące wystąpienia:

1. dra Pawła Czarneckiego (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie) – *Obowiązek wypłaty pieniężnego odszkodowania jako sankcja za naruszenie prawa socjalnego*. Prelegent, w nawiązaniu do określonych koncepcji filozoficznych i ekonomicznych, przyjął założenie, że prawo socjalne stworzono z myślą o zabezpieczeniu tych członków społeczności, których potrzeb nie zabezpiecza ich własność. Skrótowno rzecz ujmując, prawo socjalne i jego instrumenty pełnią niejako funkcję surogatu prawa własności. Naruszenie przepisów prawa socjalnego powoduje zatem obowiązek wypłaty świadczeń pieniężnych (odszkodowań), który prelegent uznaje za sankcję wobec naruszenia zobowiązań prawa publicznego.

2. dra Dariusza Makowskiego (Uniwersytet Łódzki) – *Państwowa Inspekcja Pracy jako organ ochrony praw pracownika*. Osia wywodu drugiego prelegenta była rola, jaką odgrywa PIP, będąca organem ochrony praw pracownika. W pierwszej kolejności odniósł się on do ustalenia znaczenia i zakresu regulacji praw człowieka w prawie pracy. Następnie skonstatował, iż ochrona praw człowieka na gruncie prawa pracy wpływa na ocenę roli PIP jako organu ochrony praw pracownika. Dookreślił znaczenie w działalności PIP przepisów dotyczących ochrony zdrowia i życia, jak również prywatności i innych dóbr osobistych pracownika, a także wymienił najważniejsze podstawy prawne działalności PIP jako organu ochrony praw pracownika. Finalizując swoje wystąpienie, zasygnalizował ponadto wpływ uwarunkowań gospodarczych na wykonywane przez PIP kompetencje, zgłaszając związane z nimi postulaty *de lege ferenda*.

3. dr Anny Redy-Ciszewskiej (UKSW) – *Prawo do rokowań zbiorowych w administracji publicznej/służbie publicznej*. Prelegentka skoncentrowała się na prawie do rokowań zbiorowych dla pracowników służby publicznej w świetle międzynarodowego i polskiego prawa pracy. Zaznaczyła, iż prawo międzynarodowe ustanawia standardy w zakresie ochrony praw i wolności człowieka, zwłaszcza prawa zrzeszania się, prawa do rokowań zbiorowych oraz prawa do strajku. Podkreśliła ponadto, iż w wielu krajach (w tym także w Polsce) pojawia się pytanie o prawo do rokowań zbiorowych dla pracowników aparatu

tu państwowego, jego wyłączeń i ograniczeń w tym sektorze. W końcowej części swojego wystąpienia podjęła także wątek prawa do zawarcia układu zbiorowego pracy, formułując ponadto interesujące wnioski *de lege ferenda*.

4. dr Żanety Grygiel-Kalety (UJ) – *Ograniczenie wolności zrzeszania się w związki zawodowe*. Swoją referat rozpoczęła konstatacją, iż wolność zrzeszania się w związki zawodowe ma charakter wolności politycznej, będącej komponentem uniwersalnej wolności człowieka w zakresie różnego rodzaju dobrowolnych zrzeszeń. Jej zapewnienie stanowi natomiast obowiązek Rzeczypospolitej, będąc zarazem jedną z jej zasad ustrojowych. Zwróciła ponadto uwagę, na fakt, iż działalność związków zawodowych w systemie gospodarki rynkowej znajduje się na styku naturalnych dążeń pracodawców do maksymalizowania zysków oraz potrzeby ochrony pracowników przed ewentualną samowolą pracodawcy. Nadmierne ograniczenie praw i swobody działalności związków zawodowych prowadzić może natomiast do naruszenia praw pracowniczych. Następnie skoncentrowała się na wskazaniu przesłanek dających podstawy ograniczeń wolności zrzeszania się w związki zawodowe, pośród których przywołała następujące: zapewnienie bezpieczeństwa oraz porządku publicznego, ochrona środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Oparwszy swój wywód na licznych popartych praktyką przykładach, finalnie skonstatowała, iż ograniczenia te nie mogą również naruszać samej istoty wolności związkowych.

5. dra Janusza Żołyńskiego (WSAiE Polkowice, KGHM) – *Ograniczenia prawa do strajku*. Prelegent wyszedł z założenia, że zaliczane do praw człowieka prawo do strajku jest naturalnym prawem oporu pracownika przeciwko niesprawiedliwości. Sam strajk jest natomiast jedynym środkiem bezpośredniego przymusu w zakresie ochrony praw i interesów pracowniczych. Następnie skonstatował, że prawo do strajku, zarówno w prawie krajowym, jak i międzynarodowym, nie jest jednak prawem absolutnym (a zatem może podlegać ograniczeniom). Podkreślił jednocześnie, iż nie oznacza to, że ograniczenia prawa do strajku mogą być wprowadzane dowolnie, lecz rzeczony wyłączenie lub ograniczenie może nastąpić jedynie w sytuacjach wyjątkowych. Następnie odniósł się do sfery aksjologii, podkreślając, że w sporach zbiorowych należy odwołać się zarówno do wartości, którymi uczestnicy sporu winni się kierować, jak i wartości, które winny być chronione. Za przykłady takowych podał: dialog społeczny, niezależność partnerów, pokój społeczny, ochrona kolektywna, ekonomia, zaufanie i prowadzenie rokowań w dobrej wierze, równość stron sporu zbiorowego i godność człowieka (zarówno pracowników, jak i osób występujących w imieniu pracodawcy), a także – o czym się często zapomina – samą pracę.

6. mgr Karoliny Szymorek (UŁ) – *Prawo pracownika do prywatności w kontekście nowych możliwości technicznych kontroli pracowników*. Prezentując skrótowo pojęcia „prywatności” i „prywatności pracownika”, referentka wskazała na sfery i dobra przynależne do tej ostatniej. Rozwój techniczny stworzył bowiem w ostatnich dziesięcioleciach cały arsenał środków, przy pomocy których pracodawca może kontrolować pracownika w miejscu pracy (np. monitoring), ale także poza nim (np. telefony mobilne, GPS). Wiele z nich ingerować może zatem i w sferę prywatności pracownika. Autorka zaprezentowała zatem wskazywane w doktrynie oraz orzecznictwie dopuszczalne granice zastosowania nowych możliwości technicznych kontroli pracownika przez pracodawcę.

Każdą z sesji zamykała dyskusja dotycząca poruszanych w niej tematów.

Konferencję zakończył tzw. „round table” prowadzony w języku rosyjskim przez dr Annę Kalisz, z udziałem pracowników IAIp oraz gości Koła Naukowego – studentów z Ukrainy: Tarasa Hnidetsa, Wiktora Sadowego, Julii Labych, Marii Dzvenyslawy Ribun, Julii Marii Dyskant, Anny Bihun.

Łącznie na konferencji zaprezentowano 40 referatów pracowników naukowych, doktorantów i studentów z całej Polski oraz gości z Ukrainy.

Dodatkowym elementem promującym zarówno tytułową problematykę, jak i samą WSH jest planowana punktowana publikacja.

*Anna Kalisz
Magdalena Półtorak*